

**II. ULUSLARARASI
HOCA AHMED YESEVÎ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ**

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No:54

II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri

Editör

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

Yayın Koordinatörü

Harun Sarıgül

ISBN: 978-9944-237-67-3

Baskı Tarihi: Ekim 2018

© Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuşuoğlu Sokak. No: 30
06490 Bahçelievler/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 223 34 29
www.ayu.edu.tr yayinlar@yesevi.edu.tr

Tasarım ve Baskı

aren

Aren Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.

Ziya Gökalp Cad.

Dr. Mediha Eldem Sok.

No: 38/15 Kızılay/ANKARA

Tel:0312 430 70 81

Kitapta ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

BİYOGRAFİYLE ROMAN ARASINDA: BÜYÜK TÜRK MUTASAVVIFI AHMED YESEVÎ'NİN HAYATI ROMAN YOLUYLA ANLATILABİLİR Mİ?

Ahmet Koçak*

Özet

Batı edebiyatından Tanzimat'tan sonra Türk edebiyatına geçen edebî türlerden birisi de romandır. Belli bir kurguya dayanan ve hakikate uyması gerekmeyen romanı Namık Kemal, “*Romandan maksat güzerân etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan bir vakayı ahlâk ve âdât ve hissiyât ve ihtimâlâta müteallik her türlü tafsilatıyla beraber tasvir etmektir.*” şeklinde tanımlar. Ancak Ahmed Yesevî, Mevlana, Yunus Emre gibi büyük Türk mutasavvıflarını romanın kurgu dünyası içerisinde anlatmak ne kadar mümkündür? Ya da Ahmed Yesevî gibi Anadolu coğrafyasının Müslümanlaşmasında büyük emeği olan, onun yetiştirdiği dervişler ve alperenler vasıtasıyla bu coğrafyanın İslam dairesine girmesini, romanın sınırları içerisine hapsedmek ne kadar doğrudur? Bu sorulara rağmen, roman türünün başka edebiyatlarda olduğu gibi, Türk edebiyatında da en çok okunan, toplumu etkileyen türlerin başında geldiği bilinmektedir. Buna rağmen Ahmed Yesevî gibi Türk edebiyatının büyük bir ismi üzerine yazılan romanların sayısı, bir elin parmaklarını geçmediği gibi, yazılma tarihleri de beş on yıldan geriye gidememektedir.

Bu tebliğde Türk edebiyatında Ahmed Yesevî'nin hayatını konu alan, onun menkabevî biyografisinden yola çıkarak kaleme alınan Hoca Ahmed Yesevî'nin Yolculuğu/Zamanın Oğlu; Pîr/Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı, Pîr Hoca Ahmed Yesevî adlı romanlar karşılaştırmalı olarak işlenerek, Ahmed Yesevî'nin gerçek kimliği ile, bu eserlerde anlatılanların ne kadar örtüştüğü ya da örtüşmediği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Yesevî, biyografi, roman, Pîr-i Türkistan.

Giriş

Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türkleşmesi yolunda Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli gibi isimlerden de tarih olarak daha önce, Ahmed Yesevî gelmektedir. Ancak onun hakkında yazılan eserleri yorumlayabilmek için, hayat hikâyesini bilmek gerekir. Doğduğu yerle ilgili iki farklı görüş vardır. Bunlardan ilki Türkistan'daki Çimkent şehrinin doğusunda bulunan Sayram Kasabası, diğeri ise Yesi'de, bugünkü adıyla Türkistan'da doğduğu şeklindedir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber XI. yüzyılın ikinci yarısında olduğu kaydedilir (Köprülü: 1984: 61-62).

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye.

Eğitimine Yesi'de başlayan Ahmed Yesevî kısa sürede büyük mesafeler alır, tasavvufi yolda da büyük mertebelere ulaşır. Daha sonra Maveraiünnehir'de bir ilim merkezi olan Buhara'ya giderek Yusuf Hemedani'ye intisap eder (Köprülü: 1984: 64-65). Onun müritlerinden ve daha sonra irşad makamına geçen Şeyh Hasan Endakî'nin 1160 yılında vefatı üzerine Ahmed Yesevî irşad postuna oturur. Bir süre sonra da bu görevini Abdülhalik Gucdüvani'ye devrederek Yesi'de ilim ve irşad hizmetlerine geri döner. Doğum tarihi gibi ölüm tarihi de kesin olarak bilinmediği için, kaç yıl yaşadığı belli değildir. Ancak buna rağmen çeşitli kaynaklara dayanılarak vefat tarihi olarak, kesin olmamakla birlikte, 1166-67 olarak kaydedilir. (Köprülü: 1984: 37, 72-74)¹

Arapça, Farsça bilen Ahmed Yesevî, etrafındaki insanları, şeriat hükümlerini öğretme konusunda yetiştirmiş; hece vezni ve sade bir dille yazılan "hikmet"leriyle bunu yaygınlaştırmıştır. Başlıca gayesi bir mürşit olarak, insanlara şeriat hükümlerini, tasavvuf esaslarını, tarikatın adap ve erkânını öğretmeye çalışmak, İslamiyet'i Türklere sevdirmek olmuştur. Onun başta müritleri olmak üzere, insanları eğitmek için söylediği şiirleri "*Dîvân-ı Hikmet*" adı altında toplanmıştır (Kemal Eraslan 1984: 159-161).

Ahmed Yesevî'nin sadece Orta Asya topraklarında değil, Anadolu ve Rumeli coğrafyasında İslam'ın yayılmasında en büyük pay, Avşar Baba, Geyikli Baba, Pir Dede, Horos Dede, Abdal Musa gibi onun halifelerine aittir. (Köprülü 1976: 46-47). Onlar sayesinde Anadolu'nun hamuru İslam'la yoğrulmuştur.

1. Dinin Romanın Konusu Olma Serüveni

Roman kavramı Türk edebiyatına, Batılılaşmanın neticesinde Tanzimat (1839)'tan epey sonra, ilk örnekleri çevirilerle, daha sonra ise 1870'li yıllardan itibaren telif eserlerle girmiştir. Batılı bir tür olan romanlarda XIX. yüz yıl boyunca işlenen temel konular, yanlış Batılılaşma, Doğu-Batı arasında kalan alaf-ranga tipler, görücü usulü ile evliliğin sakıncaları -çok fazla olmamakla beraber- terbiye-eğitim sisteminin eleştirisi gibi genel konulardır. Yirminci yüz yılın ilk başlarında ise, romanların konu olarak daha çok fert üzerine eğildiği, bireyin sorunlarından hareketle topluma doğru bir açılmanın söz konusu edildiği söylenebilir. Bu manada Türk romanında dinî meselelerin ele alınışı, ya da din/dinî bir şahsiyetin romana konu edinmesi, birkaç örnek istisna edilirse, cumhuriyetten epey sonradır. Bu döneme gelinceye kadar yerli ve dinî inançlara bağlı birisi olan Ahmet Midhat Efendi'de bahsedilen dinî konular, daha çok çeviri ya da Batı romanı örnek alınarak yazılan romanlardaki Hristiyanlık, kilise çevresindeki yanlış uygulamalardan, İslam'ın Batı karşısında savunulması gibi konulardır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ise, halkın cahilliğinden ve bilgisizliğinden kaynaklanan batıl inanç konularına sıkça yer verdiği görülür. II. Meşrutiyet döneminde yazılan ve dini, metafizik/mistik bir açıdan ilk defa ele alan ve insanın içine eğilmesini anlatan roman, Filibeli Ahmet Hilmi'nin *Amak-ı Hayal*'dir. Cumhuriyet döneminin ilk zamanlarında, romanlarda ele alınan konuların ise daha çok dine olumsuz bir yaklaşım gösterdiği söylenebilir. Reşat Nuri Güntekin'in

¹ Köprülü'nün farklı rivayetlerden aktardığına göre Ahmed Yesevî, altmış üç yaşına geldikten sonra tekkesinin içine kazıdığı bir kuyuya inmiş; bir rivayete göre yüz yirmi, bir başka rivayete göre yüz otuz üç yıl burada yaşamıştır.

Yeşil Gece (1928), Halide Edip Adivar'ın *Vurun Kahpeye* (1926, yeni harflerle ilk baskı 1943) gibi romanlar bu örneklerden bazılarıdır. 1940'lı yıllardan sonra Türk fikir hayatında Marksist söylemin giderek arttığı, bunun da edebiyat dünyasında gerek şiirde, gerekse romanda tezahürlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. Orhan Kemal, Fakir Baykurt gibi yazarların romanlarında işçi, yoksul Anadolu insanı ile bu insanların tevekkül anlayışının olumsuz şekilde değerlendirildiğini görmek mümkündür.

2. Popüler İslamcı Romanların Ortaya Çıkışı

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında başlayan ve 1950'li yıllara kadar devam eden dinî konulara mesafeli yaklaşma, hatta uzak durma anlayışı bu dönemden itibaren yerini serbest bırakmaya hatta bir süre sonra da dinî alandaki çalışmaların yayılmasına vesile olur. Bu dönemde atılan adımların izleri ise, bundan yaklaşık on yıl kadar sonra ortaya çıkar. Türk edebiyatında din konusunun hatta İslamî bir hayat anlayışının bir romana konu olması Ömer Okçu'nun (Hekimoğlu İsmail) *Minyeli Abdullah* (1967) romanıyladır. Daha sora filme de çekilen ve büyük ilgi gören bu roman, seksen baskıdan fazla bir baskı sayısına ulaşarak da, okuyucu nezdinden ne denli sevildiğini ya da halkın dinî konulara ne kadar yakın durduğunun bir göstergesi olarak da okunabilir. Yine Şule Yüksel Şenler'in hidayet romanı sayılabilecek ve yüz baskıyı geçen eseri *Huzur Sokağı* (1973) bu alanda öncü eserlerdir. Şüphesiz bu romanlar, seksenli yılların sonlarına kadar dinî hassasiyeti fazla geniş bir okuyucu kitlesinin oluşmasında ve ortaya çıkmasında da önemli bir görev üstlenmişlerdir.

1990'lı yıllardan sonra dinî ve estetik hassasiyete riayet eden, nitelikli romanların arttığı bir döneme girilir. Nazan Bekiroğlu, *İsimle Ateş Arasında* (2002), Sadık Yalsızuçanlar'ın *Gezgin* (2008); Emine Işınsoy'un *Kaf Dağı'nın Ardında* (2. bs 1999), *Bukağı* (2004), *Hacı Bayram* (2008), *Bir Ben Vardır Benden İçeri* (2012); Sinan Yağmur'un *Aşkın Gözyaşları* (2011); Melahat Ürkmez'in *Mevlana* (2007); İbrahim Murat'ın *Güneşin Gözyaşları: Şems-i Tebrizi ve Mevlana Celaladdin-i Rumi* (2009) gibi romanlarında, eser isimlerinden de anlaşılacağı gibi, İbn-i Arabi, Hallac-ı Mansur, Bayezid-i Bistami, Niyazi Mısırî, Hacı Bayram-ı Veli, Mevlana, Yunus Emre gibi Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen büyük isimlerini konu edinirler.

3. Dinî-Tasavvufî Kaynakları Bir Kurmaca Olarak Yararlanan Romanlar

1960 sonrası dinî konuları ciddi bir mesele olarak popüler roman içerisine yerleştiren ilk örneklerin dışında, 1980'lerden sonra ortaya çıkan ve her şeyi değiştirmeyi, kuralsızlığı kural hâline getiren ve postmodern anlayışla yazılan romanlar da dinin, tasavvuf büyüklerinin farklı şekillerde romanlarda kurgulandığı, işlendiği görülür. Bu romanlarda bu konuların ele alınışı, tarihî gerçekler, dinî hassasiyetler öncelenerek ele alınmaz. Postmodern roman anlayışına uygun olarak metinlerarasılık şeklinde göndermeler, tarihî olayların yeniden kurgulanışı şeklinde farklı şekillerde tezahür eder. Bu bağlamda akla gelen ilk örnekler Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* (1990), Elif Şafak'ın *Pinhan* (1997) ve *Aşk* (2009); Ahmet Ümit'in *Bab-ı Esrar* (2008) ve İhsan Oktay Anar'ın *Pusulu Kıtalar Atlası*

(2008) ve *Kitabü'l-Hiyel* (2011)'dir. Bu romanlarda Türk edebiyatının ve kültür tarihinin önemli isim ve eserlerine göndermelerde bulunduğu, onların farklı şekilde yeniden düzenlendiği görülür. *Kara Kitap*'ın temel kurgusunda on sekizinci yüzyıl Klasik Türk edebiyatının son temsilcilerinden Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk*'ı yer almaktadır. Alegorik olarak tasavvufi konuları anlatan mesnevînazım şeklinde yazılmış bu eserde geçen isimler, farklı şekilde yeniden dizayn edilmiş ve yeniden kurgulanmıştır. Dolayısıyla *Kara Kitap* roman kurgusu ve sanat öncelikli bir eser olarak kaleme alındığı için, burada din konusu gerçeğe uygun bir anlatımın tamamen dışındadır. *Kara Kitap*'ta olduğu gibi Elif Şafak da *Pinhan* ve özellikle *Aşk* romanında Mevlana'nın meşhur eseri *Mesnevî*'ye göndermeler yapar. Bu romanda da Mevlana ve *Mesnevî*'si romanın kurgusu içinde sembolik şekilde yer alır. Dolayısıyla bunlara dinî-tasavvufi bir roman demek mümkün değildir.

Polisiye romanlarıyla tanıdığımız Ahmet Ümit de, *Bab-ı Esrar* romanıyla Türk Tasavvuf edebiyatının büyük ismi Mevlana'yı romanında konu edinir. Onun da ana kaynaklarından birisi Mevlevîliğin kaynaklarından birisi sayılan Ahmet Eflakî'nin *Menakibü'l-Arifin* ve Mevlana'nın *Mesnevî*'sidir. Bu romanda da postmodern bir anlayışın yansımaları olarak, bugün işlenen bir cinayetle 13. yüzyılda Mevlana'nın yaşadığı dönemde geçen Şems'in öldürülüşü olayları arasında benzerlikler kurulur. Dolayısıyla bu romanda da din ve tasavvuf sembolik bir anlatım için kullanılmıştır.

Tarihî olaylar ve dinî-tasavvufî metinlerden faydalanarak romanlar yazan bir başka romancımız da İhsan Oktay Anar'dır. O, *Efrasiyab'ın Hikayeleri*'nde, *Kitabü'l-Hiyel*'de, *Amat* ve *Suskunlar*'da sırasıyla Şehname'ye, Hz. Davut peygambere, Hz. Nuh, Hz. Süleyman'a, Hz. İsa'ya, Kabil ve Habil'e ve Mevlevîliğe yer verir. Oktay İhsan Anar'ın bu romanlarında geçen dinî konular, peygamber kıssaları ya da Mevlevîlik gibi konular fantastik bir unsur olarak yer alır. (Kara, 2014: 283-284)

4. Hoca Ahmed Yesevî'nin Romanlarda Tezahürü

Roman esasında insan hayatını anlatır, hatta bir roman çeşidi olarak sadece bir insanın hayatını anlatan “biyografik romanlar” da vardır. Bu anlatış biyografi yazımının dışında, romanın kurmaca/fiktif yapısı içinde, kendine has kurallarıyla bütünleşen ve şekillenen bir yapıdır. Burada romancı, belgelerden, vesikalardan, tarihten yararlanabilir hatta yararlanmalıdır. Ancak bunu diğerlerinden ayıran, romancının bilgi, belge, vesikanın yetmediği yerlerde kendisinin romancı muhayyilesiyle kalan kısımları tamamlaması, kurgulamasıdır. Neticede biyografik roman, “biyografi gibi gerçeğin adım adım izini sürmek, bu izin belirsizleştiği yerde durmak zorunda değildir.” (Andı, 1999: 116). Bu bağlamda Ahmed Yesevî üzerine yazılmış romanın adında onu zikretmiş ve onu anlattığını düşündüğümüz romanlara genel olarak bakıldığında, roman çizgiler içerisinde değerlendirilebilecek olanların biyografik roman kategorisinde olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla sadece Asya'nın değil, Anadolu ve Rumeli coğrafyasının Müslümanlaşmasında büyük emeği olan Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatının Türk romanına konu olması, işlenmesi çok önemlidir. Bu arada şu soruyu da beraberinde sormak gerekir: Acaba bu büyük Türk mutasavvıfının biyografisi, menkabeleri,

faaliyetleri romana konu edinilmiş midir ya da ne zamandan beri konu olarak işlenmiştir?

Bu konuda yazılan ilk roman örneklerinin iki binli yıllarda ortaya çıktığını söylemek, aslında bu konuda da, ne kadar geç kalındığını göstermektedir. İlk örneklerden birisi Necati Sepetçioğlu'nun² Ahmet Yesevî'yi konu alan 3 ciltlik *Yesili Hoca Ahmed*³ adlı çalışmasıdır. Bunun dışında Turan Bozkurt, *Piri Hoca Ahmet Yesevî*⁴, Mustafa Çevik, *Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu / Zamanın Oğlu*⁵, Fatih Duman, *Pir/Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı*⁶, Ayşe Şener, *İki Nehir Arasındaki Okyanus*⁷ gibi çalışmalar sayılabilir. Ancak bunlar içerisinde de *Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu/Zamanın Oğlu* ve yazarı tarafından eserin tanıtımına araştırma/roman ibaresi konulan *İki Nehir Arasındaki Okyanus* çalışmaları hâric tuttuğumuzda, iki çalışmaya roman demek kısmen mümkündür. Bunlar da Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun üçlemesi ve Fatih Duman, *Pir/Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı* adlı çalışmalarıdır.

Buradan hareketle şunu kolaylıkla söylemek mümkündür: Türk kültür tarihinde Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli gibi önemli isimlerin tarih bakımından da daha önde geleni Ahmed Yesevî, Türk romanında hak ettiği yerin çok gerisinde kalmıştır. Onun hakkında yazılan birkaç roman denemesinin de tarihi, on yıl gibi kısa bir süre öncesine dayanmaktadır. Ancak bu noktada diğer büyük şahsiyetler üzerinde olduğu gibi Ahmed Yesevî üzerinde de çalışmaların, roman ve hikâyelerin her geçen yıl artacağından kuşku yoktur. Bu noktada önümüzü aydınlatacak veya bu duruma ışık tutacak en güzel örnek, Çanakkale Zaferini konu alan romanlardır. İki bin yılı öncesi bu konuda sayısı bir ikiye geçen roman çalışması, aynı konuda bugün yüzlerle ifade edilebilecek seviyeye gelmiştir.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu / Zamanın Oğlu

Eser popüler roman türünün önde gelen isimlerinden sayılan Sinan Yağmur tarafından yazılan “Mukaddime-i Yesevî” başlıklı takdim yazısı ile başlamakta; daha sonra eserin yazarı tarafından kaleme alınan bir “önsöz” yer almaktadır. Romana bir “takdim” bir de “önsöz”le başlamakla daha ilk sayfalarda bu eserin roman dışında bir tür olduğuna işaret eder durumdadır. Nitekim eseri okumaya başlayınca, aslında *Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu/Zamanın Oğlu* başlıklı bu eserin bir roman değil, bir deneme türü olduğu açıktır. Bir yolculuktan bahsedilmekte, ancak bu yolculuğun nereden başladığı nerede bittiği net değildir. Eserde, sabit aralıklarla olmamakla beraber 20-30 sayfalık aralıklarda birer kare içine

² Türk tarihinin son iki yüz yıldaki en büyük zaferlerinden birisi olan Çanakkale Zaferi'ni konu alan ilk roman örneğini de Necati Sepetçioğlu'nun yazdığını hatırlamak gerekir. Necati Sepetçioğlu, *Ve Çanakkale Geldiler 1, Gördüler 2, Döndüler 3*, İrfan Yay. İstanbul 1989.

³ Romanlar önce Mustafa Necati Sepetçioğlu, *1. Sesler ve Işıklar, 2. Aydınlığın Mühürü*, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2002'de yayımlanmış daha sonra ise aynı yayınevinden Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Yesili Hoca Ahmed (3 cilt Takım) - (Sesler ve Işıklar 1- Hurmalığın Ak Doğamı 2 - Aydınlığın Mühürü 3)*, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2004 şeklinde üç cilt olarak yayımlanmıştır.

⁴ Turan Bozkurt, *Piri Hoca Ahmet Yesevî*, Yılmaz Basım, İstanbul 2012, 176 s.

⁵ Mustafa Çevik, *Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu / Zamanın Oğlu*, Sayfa 6 Yay. 2013, 272 s.

⁶ Fatih Duman, *Pir /Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı*, Nesil Yay. İstanbul 2013, 336 s.

⁷ Ayşe Şener, *İki Nehir Arasındaki Okyanus*, Yediveren Yay., İstanbul 2016, 192 s.

alınmış “*Arzu ve heveslerden kurtulmak içindi yuttuğum kanlar... Doydum... O kanlardan inciler saçmak için, ikinci defter sözlerimi açıyorum. Sözlerim aşkı isteyenedir.*” şeklinde yine romanın içindeki anlatıma uygun, ancak birkaç cümleyi aşmayan ifadelerle kısmen görsellikle beraber dikkat çekici bir fark yaratılmak istenmiştir. Romanda ben, yani birinci şahıs ağzından bir anlatım söz konusudur. Halk edebiyatı ve dini metinlerin çoğunda olduğu gibi roman “ok” simgesiyle başlar. “*Ayrılığın oku yağmur gibi değdi.*” (Çevik, 2013: 17). Anlaşıyor ki bundan sonra hep sefer vardır, yol vardır, çile vardır. Yolculuk biraz da zorluklara göğüs germe, olgunlaşma, pişme sürecidir. Çalışmanın başında yolculuğa çıkma sebepleri şöyle sıralanır:

“*Göğsümdeki bu pas nasıl silinir? Bütün cahiller bu âlemden gider mi? ... Yok olmaya gidiyorum ben. El açıp mert kişilerden dua istemek için kaçıyorum cahillerden. Bilgeler bulmayadır yolum. Önce iyiler gitti. Yalnız kaldım. Bilgeler gitti. Yol bulamadım, şaşkın kaldım. Kalanlardan da bir güzel söz duymadım.*” (Çevik, 2013: 17). Bu gerekçelerle yola çıkar yolcu. İlk durağı Yesi şehrini yukardan gören, tepesi karlarla kaplı Karaçuk Dağı’dır. Anlatıcı kendisini “*Yesili bir Türk evladiyim ben. Çadırda yaşayan bozkır halkının kardeşiyim. Onların rüzgara açılan pencerelerine kendini adayan bir garip yolcuymum işte.*” sözleriyle tanıtır (Çevik, 2013: 21).

Ahmed Yesevî, Arslan Baba’dan emaneti devraldığında yedi yaşındadır. Arslan Baba, anlatıcıyı yani Ahmed Yesevî’yi bulduğunda da “*gariplikteydim aslında*” diyerek bulunduğu ruh hâlini anlatır. Çünkü Arslan Baba’nın gördüğü sırları perde ile sarıp örttüğü zamanı da görmüştür anlatıcı. Eserde birinci ağızdan ben yani anlatıcı, Ahmed Yesevî’nin kendisidir. “*Arslan Babam ezel bağından Türkistan’a geldiğinde, Adalet Padişahı’nın Yüce Serdarı’nın bana gönderdiği emaneti getirmişti. Çoğunlukla Oğuz ve Karluk Türklerinin yaşadığı, İnci Irmağı’nın iki sahili arasında, Tarım Irmağı’nın bir kolu olan Karasu üzerinde arkasını Karaçuk sıradağlarına dayamış, Sayram’da ablam Gevher Şehnaz’la birlikte yaşıyordum. Dört yaşında kaybettim atam İbrahim de herkesin sevdiği bir erdi.*” (Çevik, 2013: 27) gibi cümleler bunu açıkça ortaya koyar.

Aşk yolculuğunda bir kılavuzunun olmaması, yirmi yedi yaşında onun türlü türlü dertlere tutulmasına sebep olur. Anlatıcı, yolculuktaki ilk molasını bir mezarlıkta verir. Buradan maksat ölümlerden ibret dersi almaktır. Gaipten “*Ölmeden önce ölünüz fikrinde git yoluna ve öl*” nasihatini alır. Eserde Peygamber kıssalarına daha doğrusu gurbet, atadan ve yurdundan ayrı kalmış peygamber kıssalarına atf yapılır. Bunlardan birisi Hz. Yusuf’un Kenan ilinden ayrılmak durumunda kalmasıdır. (Çevik, 2013: 40). Yolculuk hâliyle Orta Asya’nın ıssız dağlık ve çöllerindedir. Yolcu, akşam ıssız çölde nerede kalacağı telaşına düşer. Oğuz Ata zamanında neşeli ve birlik beraberlik içerisinde kalabalık göçerler, bozkırda özgürce yaşamışlardı. Şimdi ise durum değişmiştir. Yüksek bir tepenin önünde kervana yetişen yolcu, kadınlı erkekli kalabalığa selam verir. Onlara kendisini “*Adım Ahmet, Türkistan’dır ilim benim*” diye tanıtır (Çevik, 2013: 49). Arslan Baba’nın ona en güzel nasihatı, “*inanç sahibi bir insanın bir an bile sevgiyi hırdan çıkarmaması gerektiğini*” öğütlemesidir.

Yolculuk Buhara'ya

Kul Hoca Ahmed, yolculuğun Buhara'ya olduğunu, buraya gidiş sebebini de “*bir öğretici, bir kılavuz, bir şifacı bulmaya gidiyorum.*” diyerek özetler. (Çevik, 2013: 51). Yolcukta önce Taşkent üzerinden Semerkant'a, oradan da Kral Yolu'nu takip ederek Bilginler şehri Buhara'ya varılacaktır. Sıkıntının, zorluğun, açlığın, susuzluğun birbirine karıştığı, aslında tasavvufî manada seyrü sülûk denilen nefis terbiyesine benzer bir yolculuğun, gerçek seyahatle zaman zaman birbirine geçmiş şekilde anlatıldığı eserde, bölgenin coğrafi konumuna uygun olarak, ıssız dağlarda Budist rahipler ve keşişlerle de karşılaşılır. Romanda aslı yakalamak yani Ahmed Yesevî'nin yolunu bulmak için, farklı dinî anlayışlar da zikredilerek hem bilgi aktarılmış hem de gerçeğe giden yolda ortaya çıkan farklı tezahürlerden nasıl geçildiği verilmeye çalışılmıştır. İşte bunlardan birisi de Buda inancıdır (Çevik, 2013: 100).

Buda tapınaklarının, dağların tepesine olması da boşuna değildir. Dağlar, Türkler için ataların hatıralarını koruyan kutsal mekânlardır.

Eserde öne çıkan ve sık sık vurgulanan temel konulardan birisi ölümdür. “*Ölüm gerçeği apaçık göz önünde dururken, dar kabirde canının yanacağını düşünmeden dünyalık her şey için korkuya düşenler halk için ne yapabilirler ki?*” (Çevik, 2013: 119). Bu ve benzeri cümlelerden yolculuğun amacı, nefsi öldürmek, gerçeğe kavuşmak şeklinde algılanmalıdır.

Bu yolculukta sadece Budist keşişlerle değil, çöllerde başka insanlarla da karşılaşılır ve misafir olunur. Bunlardan birisi de otuzlu yaşlarda Horosan'dan gelen bir dervişin etkisiyle Müslüman olamaya heves etmiş bir Oğuz Türkü'dür. (Çevik, 2013: 125). Yolda İran'dan Turan'a ve Çin'e kadar yapılan ticarete yer alan kervanlarla karşılaşılır. Yol güzergâhında bu manzarayla sık sık karşılaşılır.

Yolcunun yol üstünde kıyısında seyahat ettiği ırmaklardan birisi de Buhara'dan başlayarak bütün Oğuz ülkesini kat eden Seyhun Irmağı'dır ki, Türkler buna, İnci Irmağı adını verirler. Türklerde, ağaç gibi su da kutsaldır. Yolculukta Budist keşişler dışında karşılaşılan bir başka grup da kırmızı cübbeli ateşperest bir keşişin önden yürüdüğü Pers topraklarında yaşayan ve eski ateş dinini yaşama-ya çalışan Mecusiler'dir. (Çevik, 2013: 162).

Çöl bittikten sonra yüksek tepelerin arasından Buhara görünür. Altın Nehir Kellabad (Gülebad) yönünden şehre girilir. Surların doğuda ve batıda olmak üzere iki kapısı vardır. Yolcuya daha yakın olduğu için Zerefsan Vadisi'nden şehre girecektir. Onunla beraber, Türkmenler de şehre girecektir.

Buhara'da Yusuf Hemadanî Huzurunda

Buhara'da İç Kale'nin doğu kapısında Türk Komutanı Alp Er Tunga'nın türbesi mevcuttur. Meydana yakın Cuma Camisinin yanında bir minare ve yakınında da dokuma atölyesi vardır. Etrafta da Türk ve İranlıların mağazaları vardır. Yusuf Hemadanî'nin huzuruna çıkan yolcuyla beraber huzurda, onları sevenler toplanır ve sema meclisi kurulur. Yolcu, kısa süre önce geldiği mecliste hiç yabancılık çekmez; herkesle dost olur. Buranın sırrı da budur. Hocanın yardımıyla benlik eğitimini tamamlamaya, gönül dünyasını yüceltmeye çalışır. Burada

dünyaya meyil değil, dünyayı gönülden çıkarma vardır. Burada önemli olan gönülde olan ne varsa çıkarmak, dünyada olanı dünyada bırakmaktır. Kılavuzuyla beraber Sevap Sarayı'na varırlar. Sarayın sırlarından atlayarak yokluk denizine batarlar (Çevik, 2013: 209). Burada aşk ateşiyle içi dışı dolan yolcu, alacağını alarak geri gönderilmek istenir. Bu, topladığı bilgi ve aşkla geride kalanları irşad etmek içindir. Yolcu Yesi'den çıkmalı, tam on üç yıl olmuştur. Şeyh Yusuf Hemedanî vefat edince, yolcuya da memleketine geri dönmek düşer.

Yusuf Hemedanî'nin vefatından sonra Yesi'ye dönüş için hazırlık başlar. Yolcu önce Semerkant'a sonra Yesi'ye yani vatanına ulaşacaktır. Geri dönüş yolculuğu, ilkinde göre daha kolay olacaktır. Çünkü şehrin dışında o istikamete gidecek başka kervanlar da beklemektedir. Yesi'ye dönen yolcuyla beraber roman, altmış üç yaşına gelince "*Bana artık toprağın üstünde yaşamak zulüm geliyor*"du diyerek, peygamberin yaşamadığı bir toprağın üzerinde yaşayamayacağını söyleyen, aşk sevdalısı Ahmed Yesevî'nin, bu sevgi uğruna toprağın altına bir kuyu kazdırıp, orada yaşamaya başladığı bilgisi ile biter. (Çevik, 2013: 255-256).

Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı

Roman, Türk edebiyatında ilk örneğini Namık Kemal'in İntibah⁸ romanında gördüğümüz, son dönemlerde popüler romanlarda sıkça karşılaştığımız bir usulle başlar. Bu, roman bölümlerinin baş tarafına bir beyit, bir dördlük, bir alıntı ya da önemli isimlerin sözleri olabilir. Ancak bu romanı diğerlerinden ayıran bu özellik, Ahmet Yesevî romanının ana teması olduğu için, alıntılar da onun şiirlerinin bir araya getirildiği *Dîvân-ı Hikmet*'indendir. Dolayısıyla roman *Divan-ı Hikmet*'ten alınma dördükle başlamaktadır.

"Bismillah deyip, beyan ederek hikmet söyleyip

Dinleyene inci, cevher saçtım ben işte

Riyazeti sıkı tartıp, kanlar yutup

Defter-i Sâni sözlerini açtım ben işte"

Roman kendi içinde dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm: Arslan Baba Ahmet Yesevî'yi Ararken -Emanet- (s. 43-98) ; ikinci bölüm: Ahmed Yesevî, Pirini Ararken -Dert- (s.99-190); üçüncü bölüm Yusuf Hemedani Dergâhında Pişerken -Maksat- (s.191-260) ve dördüncü bölüm Yesevî İsmi Bütün Diyarlara Düşerken -Mefkûre- (s. 261-332) başlıklarını taşımaktadır. Burada dikkat çeken bir özellik de bölüm başlıklarının ikinci bir kavramla örülmesidir. Bunlar emanet, dert, maksat ve mefkûre kavramlarıdır. Her bölümün başında Ahmed Yesevî'nin Dîvân'ından birer dördlük yer alır.

Sayram'da başlayan romanda, zaman da 1098 tarihini göstermektedir. Bu, Ahmed Yesevî'nin aşağı yukarı, doğduğu tarihlere denk gelmektedir. Sayram, Karasu Irmağı'nın hemen kıyısında yer alan küçük bir kasabadır. Romanın daha ilk bölümünde göze çarpan bozkır ve Orta Asya coğrafyasıyla bütünleşen at simgesidir. Doru bakımlı atlar, baharla beraber sağa sola koşmaktadırlar. Romanın bu ilk bölümünün başında italik harflerle İslam dininin peygamberimizden sonra

⁸ Bk. Namık Kemal, *İntibah* (Ali Bey'in *Sergüzeştî*), 3. bs. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1988.

dört halife döneminde Şark'ta Garp'ta Afrika kıtasında nasıl yayıldığı açıklanır. Daha sonra on birinci asra gelindiğinde, Türk diyarlarının tamamının İslamiyet'i kabul ettiği ifade edilir. Devamla Hz. Peygamber'den emanet alan Arslan Baba'nın bu emaneti teslim edeceği Ahmed Yesevî'yi aradığıyla konuya giriş yapılır. Bölümlerin içinde menkabe üst başlığının altında, emanet gibi alt başlıklarla açıklamalar yapılır. Bunlar italik yazılmış, romanın seyrini belirleyen, Ahmed Yesevî'nin hayatından yansımaların roman içine serpiştirilmesidir. Hatta bu menkabelerde zaman zaman roman yazarı tarafından, editörün notu şeklinde açıklamalara da yer verilir. Örneğin ilk menkabenin dip notunda:

“Bu menkabe ve kitap içinde aktarılabacak olan diğerleri, Ahmed Yesevî Hazretlerine dair kitaplarda aktarılan menkabelerdir. Okuyucunun sahihliği noktasında haklı şüpheler uyandıran bu rivayetleri, menkabe kültürünün yapısı içerisinde değerlendirilmesi beklenmektedir.” (Duman, 2013: 48).

İlk menkabe Ahmed Yesevî'nin hayatından bahseden kaynaklarda geçen Hz. Peygamber'in bir savaşta sahabelerine aklıktan bitap düştüğü bir hâlde Cebraîl Aleyhisselam'ın yardımıyla gelen bir kap hurmadan yere düşen bir tanesinin Selman-ı Farişî soyundan gelenler vasıtasıyla Ahmed Yesevî'ye teslim edilmesi olayıdır. Bunun dışında Arslan Baba, Ahmed Yesevî'nin kız kardeşi Gevher Şehnaz Hatun, Musa Barlas geçen diğer isimlerdir.

Roman zaman olarak iki farklı dönem, daha doğrusu iki asırlık bir fark arasında gidip gelir. Bunlardan ilki Ahmed Yesevî'nin gerçek hayatının geçtiği dönemünden itibaren ölümüne kadar olan zaman aralığı ki, bu yaklaşık 1098 tarihleridir. Diğeri ise Ahmed Yesevî'den iki asır sonra Timur dönemini konu alan, onun Orta Asya ve Anadolu'ya fetihlerde ilk ziyaret ettiği, manevî güç aldığı, rüyasına girdiği geriye dönük olarak bağ kurulan 1390'lı tarihlerdir. Nitekim ilk menkabe Timur'un rüyasıyla başlar. Menkabe rivayet edilir ki, Emir Timur Buhara'ya gitmek ister. Rüyasında Hoca Ahmed Yesevî'yi görür. Emir Timur, Türkistan hâkimi Nogaybek Han'ı çağırarak Ahmed Yesevî'nin kabri üzerine türbe yaptırmasını emreder. Ancak Ahmed Yesevî'nin türbesini bir türlü bitiremezler, bir dervişin rüyasının yorumuyla, önce Otrar şehrinde medfun olan Arslan Baba'nın türbesi yapıldıktan sonra Ahmed Yesevî'nin türbesi yapılabilir. Bu olay, romanda Haziran 1395 tarihi şeklinde verilir (Duman, 2013: 18).

Hoca Ahmed Yesevî'nin türbesinin yapılma işi Hoca Abdullah Sadr'a verilir ki bu da romanda tarih olarak 1396 olarak gösterilir. Timur'un askerlerinden Musa Barlas, iki şehir arasında taş taşıyarak ne yapılacağını ustaya sorar. Usta, Timur'un emir verdiğini, Buhara'yı fethetmeden önce rüyasında gördüğü bir işi, yani Ahmed Yesevî'nin türbesinin yapılması emrini verdiğini söyler. Musa Barlas, Emir Timur'un Ahmed Yesevî'nin türbesini yaparken gündüz yapılan duvarların gece kimler tarafından yıkıldığını gözetlemek için türbenin karşısındaki tepeye gizlenir. Sabaha kadar gözlerini kırpmadan bekler, ancak bir fert göremez. Sabaha yakın konan bir Kumru'nun konuştuğu taşların yıkıldığını görür (Duman, 2013: 32). Esas konu Ahmed Yesevî'nin, önce hocasının türbesinin yapılmasını istediğinin ortaya çıkmasıdır. Bunun üzerine Timur, önce Arslan Baba'nın türbesinin yapılması emrini verir.

Romandaki kişilerden birisi de Arslan Baba'dır. Zaman 1100 tarihi, mekan ise Yesi'dir. Arslan Baba ismini Türkler vermiştir. Arap diyarından İslam'ı yay-

mak için gelen bir isimdir. Fiziki özellikleri “güneş kavruğu siyaha çalan teni ve kara bir mercan gibi kapkara gözleriydi.” şeklinde anlatılır. (Duman, 2013: 53). Arslan Baba'nın soyu Selman-ı Farisi'ye kadar gider. Arslan babanın oğlu Mansur vardır. Arslan Baba üç asırdır kendisine gelen sırrı, emaneti oğluna aktarır.

Diğer romanda olduğu gibi bu romanda da, ilk menkabe Peygamberimiz'den emanet olarak gelen hurma meselesidir. Arslan Baba menkabesini yazar iki yoldan anlatır. Birisi sahabe Selman-ı Farisi üzerinden, onun soyundan gelen Arslan Baba'nın emaneti taşıdığı, diğeri ise Arslan Baba'nın sahabenin ileri gelenlerinden olduğu ve bir rivayete göre dört yüz sene yaşadığı; Türkistan taraflarına gelerek emaneti Ahmed Yesevî'ye ulaştırdığı şeklindedir. Yazarın notu başlıklı açıklamada da bu menkabenin aktarımında iki rivayet olduğu açıklanır (Duman, 2013: 59).

Ahmed Yesevî erken yaşlarda, ablası Şehnaz Hatun'la beraber, babaları Şeyh İbrahim'in vefatıyla öksüz kalmışlardır. Pir, biyografik bir roman olduğu için, Ahmed Yesevî'nin hayatına uygun olarak, onun ve dervişlerinin yaptığı ve bugün de zikr-i erre olarak bilinen zikir konu edilir (Bilgin, 2016: 1370). Hz. Zeke-riya'nın ağacın kovuğunda Allah'ı zikrederken bıçkı ile kesilmesi ve o anda zikir sesinin çıkardığı sese istinaden, zikr-i erre denmesi menkabe anlatılır (Duman, 2013: 82-83).

Ahmed Yesevî Pirini Ararken –Dert-

Anlatılan bir başka menkâbe Yesevî isminin nereden geldiğidir. Ahmed Yesevî henüz on dört, on beş yaşında iken o diyarda hüküm süren Yesevî Sultan adlı bir hükümdar vardır. Sultan kışları avlanmaya Karacuk Dağı'nın ötelere gider, av ile vakit geçirirmiş. O kış dağlar geçit vermez. En sonunda aklına Hz. Peygamber'in “*Ümmetimin içinde öyle veliler vardır ki nefesleriyle dağları eritirler.*” hadisi gelir. Yazar buraya da hadis olarak geçen ancak hadis kaynaklarında rastlanmayan bu sözü menkabe şekliyle aktardığını, okuyucunun da böyle kabul etmesini ister. (Duman, 2013: 101). Menkabeye göre, Karacuk Dağı'nın açılması için, etraftaki bütün velilere, hocalara haber salınır. Onlar hep birden dua ederler; ancak dağ geçit vermez. Ahmed Yesevî, ablasının babasından aldığı nasihatini yerine getirme zamanının geldiğini önce babasının kabrini ziyaret edip, sonra Sultanın emrine uymak için Karacuk dağına gitmesini ister. Dağın eteklerinde bütün ahali toplanmıştır. Ahmed Yesevî'nin duasıyla dağ yerle bir olur, Yesevî Sultan, Ahmed'in yanına gelerek “*Dilerim ki ismim bu âlemde hep var olsun, sizin isminizle bir söylensin de ilelebet var olsun*” der. Ahmed, “*Bu andan sonra bizim ismimizi kim söylerse senin isminle beraber ansın o vakit*” diye cevap verir. Böylece o günden sonra Ahmed Yesevî diye anılmaya başlamıştır. (Duman, 2013: 101-102)

Ahmed Yesevî'nin henüz hocasını aramaya çıkmadığı bu dönem, Arslan Baba ölmüş, kendi babasından sonra ikinci defa Ahmed öksüz kalmıştır. Bundan sonra Ahmed Yesevî'nin olgunlaşma yolundaki talimleri konu edinir.

Ahmed Yesevî kaşık yaparak kendisine ve ablasına bakar, geçimini öyle sağlar.

O küçükken babasının yanında gördüğü Arslan Baba'nın kendisine emanet getiren kişi olduğunu büyüyünce anlar. Ahmed dilinde, Arslan Baba'dan öğrendiği zikri hiç eksik etmez. Fergana, Herat, Buhara, Semerkant'ın dergâhlarında,

medreselerinde, dervişler, sufler onun zikrini çekmektedirler. Osman Bahadır, Buhara'dan Yusuf Hemadanîdergâhından gelerek Ahmed Yesevî'ye Yusuf Hemadanî'nin kendisini dergâhına davet ettiğini tebliğ eder. (Duman, 2013: 145). Bu arada Ahmed Yesevî, Ayşe Hoştaş hatun ile evlenir.

Ahmed Yesevî ikinci kez Sayram'a veda eder. İslam dinini yaymak için ana-sının, atasının mezarının bulunduğu yerden ayrılır. Annesinin kabrini ziyaret eder, dualar okur.

Ahmed Yesevî el emeği ile kaşık, kepçe ve keşkül yontarak geçimi sağlar. Burada da yine onun yaptığı kaşıkları çarşı, Pazar gezerek satan öküz menka-besine yer verilir. Kaşığı alana parayı vermezse, öküz onun peşini bırakmazmış. (Duman, 2013: 165).

Yusuf Hemedanî Dergâhında Pişerken -Maksat-

Ahmed Yesevî, hocası Yusuf Hemadanî'nin yanına, Buhara'ya gitmek için yola çıkar. Buhara şehrinin Gülabad kapısının önünde bulur kendisini. Tarihler 1120'yi gösterir. Yesi'den gelen Ahmed'i muhafızlar karşılarlar. "Medreseler şehri Buhara, Kazan'dan Kaşgar'a, Halep'ten Maçin'e âlemin her bir yanından gelen talebelerle doluydu." denilir (Duman, 2013: 203).

Osman Bahadır, Buhara'da Ahmed Yesevî'ye rehberlik eder. Buhara'ya geldikleri gün Yusuf Hemedanî Merv şehrine vaaza gitmiştir. Ertesi sabah dergâhına dönen Şeyh Yusuf Hemedanî ile görüşür.

Yusuf Hemedanî, "uzun boylu, kumral sakallı, zayıf bir insandı." Fiziki özellikleriyle beraber, fakirleri zenginlerden daha çok sevdiği, ağzından hiçbir kötü söz çıkmadığı, çok ağladığı, ehl-i kiblede kimseyi tekfir etmediği, helal lokma konusunda çok hassas davrandığı gibi güzel hasletleri aktarılır.

Buhara'da Yusuf Hemadanî'nin dergâhında kalan Ahmed Yesevî arada sıla-i rahim yaparak Yesi'ye gider, ancak çoğunlukla Buhara'da dergâhta kalır. Tarihler de 1130'u göstermektedir. Bir oğlu olur, onun adını da İbrahim koyar (Duman, 2013: 217). Neredeyse her şehirde hocası Yusuf Hemadanî'nin bir dergâhı, medresesi vardır. Yusuf Hemadanî'nin dört gözde müridinden birisi de Ahmed Yesevî'dir. Diğerleri Abdullah Berkî, Hasan Endakî, Abdülhalık Gucdüvanî. Yusuf Hemadanî bu dört dervişinin yetişmesine büyük önem verir. Bir başka şehre gittiği zaman dergâhı idare görevini Abdullah Berkî'ye, dersleri Abdülhalık Gucdüvanî'ye, vaazları Hasan Endakî'ye bırakır, lakin nereye gitse yanına Ahmed Yesevî'yi alır gider. Yusuf Hemadanî, bir Herat yolculuğunda yanına Ahmed Yesevî'yi de alır (Duman, 2013: 219-223).

Sultan Sencer'den Yusuf Hemadanî'ye gelen bir mektupta İslam dünyasının parçalanmışlığına üzülmekte olduğu ve şeyhten dua talep ettiği kayıtlıdır. Yusuf Hemadanî dört önemli talebesine ne cevap verilmesi noktasında görüşlerini sorar. Ahmed Yesevî: "*Aşk ile arkalarında kalanı düşünmeden gidecek âdemler lazımdır kolaylaştırmak lazımdır. Ve aşktır ki, her zoru kolay eder*" der (Duman, 2013: 234). Ahmet Yesevî esas olanın gönle ateş düşürmek olduğunu söyler.

Ahmed Yesevî'nin eşi Ayşe Hoştaş Hatun ve kız kardeşi Gevher Şehnaz Hatun ondan duyduklarını kadınlara anlatırlar. Ahmed Yesevî'nin oğlu İbrahim ise,

gençlik çağlarına gelmiştir, babasının dergâhında hizmet eder. Yusuf Hemadanî, dört önemli talebesini yanına çağırarak vasiyeti verir. Hâce Abdullah Berkî, Hasan Endakî, Ahmed Yesevî ve en sonra da Abdülhalık Gucdüvanî'yi yerine sırayla vekil bıraktığını anlatır. Beni “Hâce Abdullah Berkî gasletsin, kabre de Hâce Hasan Endakî indirsin” vasiyetini yapar (Duman, 2013: 257).

Hicretin 535 yılında Muharrem ayının yirmi sekizinci perşembe günü 12 Eylül 1140'tır. Ahmed Yesevî'nin eğitim gördüğü, feyz aldığı hocası Yusuf Hemadanî vefat eder.

Yesevî İsmi Bütün Diyarlara Düşerken -Mefkûre-

Son bölüm Ahmed Yesevî, hocası Yusuf Hemadanî'nin vefatından sonra, Buhara'da her şeyi Abdülhalık Gucdüvanî'ye bırakarak Yesi'ye döner. Tarihler 1154'ü gösterir. Kısa sürede Türkistan coğrafyasının her tarafında adı duyulmuş, onun yetiştirdiği dervişler ta Anadolu'ya kadar gelmişlerdir. O da Yesi'de dergâhında irşat faaliyetlerine devam eder. Dergâhının etrafında Çin'den, Kafkasya'dan, Mısır'dan gelmiş dervişler oturur. Ahmed Yesevî'yi etraftan sadece halk, dervişler değil, âlimler de ziyarete gelir. Bunlardan birisi de İmam Mervezî'dir.

Yesi'den Yesevî dervişleri Anadolu'ya Çin'e kadar gitmişlerdir, ancak oğlu İbrahim'e Savranlılar kıymışlar, onu şehit etmişlerdir. Ancak Ahmed Yesevî bu habere çok üzülmesine, sakalları ağarmasına rağmen onu şehit edeni affettiğini söyler. (Duman, 2013: 301-303). Bundan sonra romanda zaman kronolojik olarak, yıl yıl gider. Ahmed Yesevî, oğlu İbrahim'in şehadetinden sonra az konuşur. Altmış üç yaşına gelince peygamberimizin bu yaşta dar-ı bekaya irtihal ettiğini hatırlar ve dervişlerine kazdırdığı yerin altındaki bir türbede hayatının geri kalan kısmını devam ettirir. Oradan sadece cuma namazları için çıkar, tekrar ibadetine orada devam eder. Rivayete göre burada yüz yirmi, yüz yirmi beş ve bir rivayete göre de yüz otuz üç yaşına kadar yaşamıştır

Altmış üç yaşından sonra gönlüne düşen ilhamı şiir şeklinde söylemiş, bunu da dervişleri daha sonraki nesillere naklederek *Divân-ı Hikmet* olmuştu. Romanda Ahmed Yesevî'nin Yesi'de toprağın üstündeki hayatı olarak 1156 tarihi verilirken romanın sonunda, tekrar başta verilen tarihe daha doğrusu iki asır sonraya gidilir.

Musa Barlas'ın konu edindiği bu bölümde tarihler de 1396'yı gösterir. Romanın içinde kısmen bahsedilen türbe yapma konusu, romanın sonunda Ahmed Yesevî'nin talebelerinden Musa Barlas diğer bir adıyla Âmâ Derviş'in Hoca Abdullah Sadr'a ondan gelen bir mektubu okumasıyla son bulur.

Romanın sonunda, Ama Derviş diğer adıyla Musa Barlas'ın “*İman varsa, imkân da vardır.*” sözü halk arasında dolaşmaya devam eder.

Sonuç

Ahmed Yesevî, sadece Orta Asya bölgesinde değil, Asya'dan Balkanlara, Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyaya ünü yayılmış, yetiştirdiği talebelerle bu bölgelerin İslamlaşmasında büyük rol oynamış müstesna şahsiyetlerden birisidir. Türk kültür tarihinin bu büyük ismi, tarih olarak da daha sonra gelen büyük isimlerin

öncüsü konumundadır. Nitekim peşinden Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli gibi, yine Anadolu coğrafyasında büyük tesirler bırakan isimler gelmiştir.

Ahmed Yesevî'nin hayatı ve eserleri ilmi çalışmaların dışında romanlara, hikâyelere de konu olmuştur. Türk edebiyatının en çok okunan yaygın türlerinden romanın da konusu olmuştur Ahmed Yesevî. Ancak pek çok tarihî olaylar da olduğu gibi, tarihî şahsiyetlerin de romana konu olması, işlenmesi çok geç dönemde olmuştur. Ahmed Yesevî üzerine yazılan ve roman olarak değerlendirilebilecek biyografi, menkabevi hayatını konu alan romanların en eskisinin on, on beş yıl öncesine dayandığını söylemek konuyu yeterince açıklar niteliktedir. Roman vadisinde peşinden gelen örneklerin ise daha yakın bir döneme, beş yıl kadar geriye gittiğini söylemek mümkündür. Ahmed Yesevî üzerine bu gün bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda yazılan romandan hareketle şunu söyleyebiliriz ki, olanları azımsamadan, bu konuda çok yetersiz kalınmıştır. Yazılan romanlar, roman tekniğinden çok Ahmed Yesevî'nin menkabevi hayatını konu alan biyografik nitelikte, romanla deneme arasında, ya da romanla biyografi arasında yazılan eserlerdir. Ahmed Yesevî'nin ilim dünyası dışında halk nezdinde görüşlerinin yaygınlaşması, tanıtılması, sevdirilmesinde en etkili yollardan birisi onunla ilgili yazılacak romanlardır. Romanlar şüphesiz bir tarih, ilmihal, biyografi kitabı değildir. Ancak iyi kurgulanmış romanlarla pekâlâ Ahmed Yesevî farkli şekillerde anlatılabilir.

Burada incelemeye aldığımız iki romandan ilkinin romandan ziyade bir deneme olduğunu, esas temanın yolculuk daha doğrusu Allah'a giden bir yolda yolculuğun nasıl olması gerektiği, nefisle mücadele Ahmed Yesevî'nin kısmen menkabeleri kullanılarak anlatılmıştır. *Pir/Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı* adlı çalışmanın kurgusal olarak biyografik roman özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak yazarın zaman zaman dipnotlar düşerek açıklamalarda bulunması, okuyucuyu yanlış anlamalara vesile olacak durumlarda uyarması roman özelliğinin dışında bir durumdur. Bu eserin, Ahmet Yesevî'nin kaynaklarda geçen hayatını, menkabelerini zaman zaman kronolojik, zaman zaman da roman formatına geçerek geriye ileriye gidişler şeklinde anlattığını söylemek mümkündür.

Son sözümüzü Ahmed Yesevî'nin talebelerinden Musa Barlas'ın diğer adıyla âmâ dervişin ifadesiyle söylersek, “*İman varsa, imkân da vardır.*” ve bundan sonra çok daha nitelikli romanların yazılacağı açıktır.

KAYNAKÇA:

A. Azmi Bilgin (2016), “Yesevîlikte Zikir ve Sema”, **Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu**, 2. Cilt, İstanbul, s. 1368-1378.

- Ahmed-i Yesevî (1983), **Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler**, Haz.: Kemal Eraslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- Andı, M. Fatih (1999), “Biyografi ve Roman 1-2”, **Roman ve Hayat**, Kitabevi Yay., s. 109-116.
- Bozkurt, Turan (2013), **Piri Hoca Ahmet Yesevî**, Yılmaz Basım, İstanbul 2012.
- Çevik, Mustafa (2013), Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu / Zamanın Oğlu**, - Sayfa 6 Yay., İstanbul.
- Duman, Fatih (2013), **Pir/Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı**, Nesil Yay., İstanbul.
- Eraslan, Kemal (1989) “Ahmed Yesevî”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Diyanet C. 2, İstanbul 1989, s. 159-161.
- Hoca Ahmed Yesevî (1994), **Divan-ı Hikmet**, haz. Yusuf Azmun, Türk Kültürü Araştırma Geliştirme Vakfı Yay., İstanbul.
- Hoca Ahmed Yesevî (2009), **Divan-ı Hikmet**, haz. Hayati Bice, TDV Yay., Ankara.
- Hoca Ahmed Yesevî (2017), **Divan-ı Hikmet**, Ahmet Yesevî Üniversitesi Yay., Ankara.
- Karaca, Alaattin (2014), “Çağdaş Türk Romanında Dinî-Tasavvufî İçerik”, **VI. Dini Yayınlar Kongresi-İslam, Sanat ve Estetik**, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 275-288.
- Köprülü, Fuad (1984), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 5. bs. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.
- Narlı, Mehmet (2011), “Romanlarda Mehmet Akif Portresi”, **Vefatının 75. Yılında Mehmet Akif Ersoy**, Haz.: Vahdettin Işık, Zeytinburnu Belediyesi Yay., İstanbul, s. 503-526.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (2004), **Yesili Hoca Ahmed (3 cilt Takım) - (Sesler ve Işıklar 1- Hurmalığın Ak Doğanı 2 - Aydınlığın Mühürü 3)**, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2004.
- Şener, Ayşe (2016), **İki Nehir Arasındaki Okyanus**, Yediveren Yay., İstanbul.
- Tosun, Necdet (2005), “Yesevîlik'te Zikr-i Erre”, **Keşkül**, S. 6, İstanbul, s. 30.
- Tosun, Necdet (2013), “Yesevîyye”, **DİA**, C. 43, İstanbul, s. 489-490.
- Tosun, Necdet (2017), “Hoca Ahmed Yesevî”, **Divan-ı Hikmet**, Ahmet Yesevî Üniversitesi Yay, Ankara, s.11-41.
- Türk İslam Düşüncesi Tarihi** (2014), Ed.: Ömer Bozkurt, Divan Kitap, İst.